

Lucemburk – dějiny města a velkovévodství v novověku

PETRA RULÍKOVÁ

Po století vlády Lucemburků, vlastní lucemburské dynastie, která na svou domovinu nikdy nezapomněla, bylo Lucembursko prodáno Filipovi Dobrému¹, a to za 120 000 florinů, Alžbětou Zhořeleckou, dcerou Jana Zhořeleckého. Lucemburčané se však obávali nových vládců, báli se, že přijdou o své svobody, takže když přijel Filip Dobrý před brány města, brány se neotevřeli. Proto se nakonec musel domoci města silou. Zabavil městu veškeré svobody dané roku 1244 Hermesindou, ale v příštích 18 letech jim je zpět vracel, čímž si získal Lucemburčany na svou stranu. Roku 1462, po 19 letech ho lucemburské stavy konečně uznali svým vladařem, ovšem až po tom, co od Anny Saské, starší sestry Ladislava Pohrobka, odkoupil titul vévody lucemburského.

Lucembursko se stalo strategickým bodem v burgundských državách. Bylo křižovatkou jak mezi Burgundskem a Nizozemím, tak mezi Svatou Říší římskou národa německého a Francií.

Po nástupu Filipova syna Karla Smělého bylo Lucembursko na základě ustanovení Velké rady Mechelenské² svázáno s nizozemskými provinciemi.

Po smrti Karla Smělého přechází Burgundsko i ostatní državy na jeho jediné dítě, Markétu Burgundskou³, čímž se Lucembursko dostává roku 1477 pod habsburskou nadvládu.⁴

Po předčasné smrti Markétina syna Filipa Sličného přechází titul vévody lucemburského na jejího vnuka, budoucího římského císaře Karla V., a to už od narození. Pro Lucembursko tak nastává tzv. španělské období. Od roku 1512 spadá Lucembursko do říšského okresu Burgundsko. Spravuje ho provinční guvernér, který je jmenován panovníkem. Pouze dvakrát ve své dlouhé historii, a to jednou v 17. a jednou v 18. století, se tímto guvernérem stal Lucemburčan. Proto guvernérovi pomáhaly lucemburské Stavy a Provinční Rada, které byly složeny z lucemburských rodáků. Stavy zasedaly na lucemburském hradě, do jeho zničení v 16. století, poté přesídlili do městské radnice, která dnes slouží jako velkovévodský palác.

Karel V. byl nucen o Lucembursko bojovat. Roku 1521 francouzský král František I. zabírá část Lucemburska. Roku 1542 Francouzové pod vedením Karla Orleánského dobývají Lucemburk, a i když se je podaří brzy vytlačit, o rok později dobývají město znovu. Karel V. získává Lucemburk zpět až o rok později uzavřením míru v Crépy. Karel V. jmenuje schopného Mansfelda do funkce guvernéra a pověřil ho opevněním Lucemburku. Když pak syn Františka I. Jindřich II. útočí v roce 1552 na Lucemburk, je jeho tažení neúspěšné.

¹ Filip III. Dobrý byl burgundským, brabantským a lucemburským vévodou, hrabětem flanderským, holandským a zélandským.

² Velká rada Mechelenská byla nejvyšší soudní orgán pro provincie jižního Nizozemí.

³ Markéta Burgundská byla manželkou Maxmiliána I. Habsburského.

⁴ Až na Lutyšské biskupství, které se osamostatnilo roku 1477.

V 16. století, když probíhá reformace na základě myšlenek Luthera a Kalvína, se Lucembursko inkvizice rozhodně bát nemusí. Protestanti tu totiž nejsou skoro žádní, některé statistiky uvádějí, že dokonce vůbec žádní. Lucemburští obyvatelé postižení válkami žijí v chudých podmínkách, a tak je nové náboženské myšlenky nezajímají. Kněžstvo, nositel vzdělanosti, žije v disciplíně a izolaci v klášterech. Světské kněžstvo zde bývá prosté a nepříliš vzdělané. Není tedy, kdo by revoluční myšlenky šířil.

V 17. století v Lucembursku začíná sílit náboženské cítění, zejména mariánský kult. Od velké morové rány v roce 1688 se Panna Marie stala patronkou celé země a je zde uctívána dodnes. Veřejné projevy úcty k Panně Marii byly v historii jen třikrát zakázány, a to Josefem II. v roce 1781 za nesouhlas stavů s Tolerančním patentem, po druhé v roce 1797 francouzským revolučním direktoriem a po třetí v letech 1940–1944 nacisty.

Po Karlovi V. nastupuje jeho syn Filip II. a uzavírá s Francií mír v Cateau – Cambrésis, čímž zajišťuje Lucembursku načas mír. V roce 1566 ale vypuká revolta severonizozemských provincií a od roku 1593 podnikají Holanďané několik vpádů do Lucemburska. Bouře končí až roku 1598, kdy osamostatnělé, i když ztenčené, Nizozemsko Filip II. věnoval dceři Isabele a jejímu manželovi Albrechtu Rakouskému. Roku 1611 pak byly položeny základy lucemburského práva skloubením práva zvykového a římského.

Po smrti bezdětné vdovy Isabely se lucemburským vévodou stává španělský král, Filip IV. a opět přichází válka s Francií (1635), tentokrát Francii reprezentuje Ludvík VIII. Tato válka byla zakončena Vestfálským mírem roku 1648. V roce 1659 získala Francie Pyrenejským mírem Thionville, Montmédy a další obce, které se rychle pofrancouzštili. Lucemburk tím přišel o pásmo pevnostních měst.

Na francouzský trůn nastupuje král slunce Ludvík XIV. a jeho pohled se opět stáčí na Lucembursko. Roku 1684 opravdu obsazuje Lucembursko a Lucemburk přestává na nedobytnou pevnost.⁵ Ludvíkova nenasytnost však nutí jeho sousedy k uzavření tzv. Augšpurské ligy, která vede s Francií v letech 1688–1697 stejnojmennou válku. Ta končí rijswickým mírem, který Lucembursko navrácí zpět pod španělskou korunu.

Mír netrvá dlouho. Po smrti posledního španělského Habsburka Karla II. vypuká tzv. válka o španělské dědictví. Lucemburským vévodou se stává Maxmilián – Emanuel Bavorský.⁶ Válka o španělské dědictví však Lucembursko hospodářsky velmi vysílila, a to tak, že část obyvatel raději odešla do Anglie nebo Ameriky. Po uzavření Utrechtského (1713) a Rastattského (1714) míru přechází Lucembursko zpět na Habsburky, tentokrát rakouské. Tento přechod znamená pro Lucemburčany vytoužený mír, který trval do konce 18. století.

⁵ Tento úkol dostal nejlepší francouzský pevnostní inženýr Vauban.

⁶ Maxmilián – Emanuel Bavorský se stává zároveň místodržícím španělského Nizozemí.

Karel VI., první rakouský Habsburk s titulem vévody lucemburského, začíná s barokní přestavbou Lucemburku.⁷ Také začíná pěstovat na polích brambory, což znamená konec hladomorů.

Smrt Karla VI. (1740), a s tím spojené války o rakouské dědictví, Lucembursko až tak nezasáhly. Oproti Nizozemí jsou zde přijímány bez problémů reformy Marie Terezie a Josefa II. Přesto 96 % obyvatel nadále žije na venkově a věnuje se malozemědělství.

Ani boje za velké francouzské revoluce se Lucembursku nevyhnuly. Roku 1793 byly sváděny bitvy o Arlon, vypáleno opatství v Orvalu a Clairefont. O dva roky později už padlo celé Lucembursko do francouzských rukou. Nový uchvatitel země se však od předchozích lišil – byla zrušena starobylá práva země i privilegia církve a Lucembursko bylo spolu s Nizozemskem inkorporováno do Francouzské republiky. Byl zde zaveden metrický systém, republikánský kalendář, proticírkevní omezení a v neposlední řadě nové daně a odvod pěti ročníků do republikánské armády. To vše zapříčinilo, stejně jako v celém jižním Nizozemí, vypuknutí selských bouří. A ač byly brzy disciplinovanými vojsky francouzské armády potlačeny, jsou dodnes vnímány jako první projev národního sebeuvědomění do té doby spíše netečných Lucemburčanů. Na druhou stranu musíme přiznat i kladné stránky francouzské nadvlády – zavedení základních svobod, francouzských zákoníků, měr a vah, administrativní rozdělení či reforma zemědělství a hygienických podmínek proměnila jeden z nejzaostalejších koutů západní Evropy a dala vzniknout modernímu samostatnému státu.

Ovšem rok vzniku samostatného státu jako takový není přesně datován. Osobně jsem se dočetla 7 různých dat v rozpětí sta let.⁸ Roku 1815 bylo Lucembursko na Vídeňském kongresu povýšeno na velkovévodství, kterým je dodnes, a bylo zde vyhlášeno jako samostatný stát, ovšem v personální unii s Nizozemím osobou Viléma I. Nasavsko-Oranžského. Ten bral Lucembursko jako jednu ze svých provincií, a tak nepokoje na sebe nedaly dlouho čekat. Jeho hospodářské a sociální reformy se však setkaly s kladným ohlasem.

Jihonizozemské provincie (Belgie a Lucembursko) se nechtěly smířit s dominancí protestantských Severonizozemců. To vyvrcholilo revolucí v roce 1830, která se odehrávala na území dnešní Belgie, i když Lucemburčané tam byli také hojně zastoupeni. Situaci se Vilém I. pokusil ještě změnit vydáním dekretu o autonomii a administrativní nezávislosti Lucemburska, ale v té době se Lucemburčané již plně hlásili k Belgii. Po útoku Viléma I. na jihonizozemské provincie a následných mírových jednáních bylo Lucembursko naposledy rozděleno. A Lucemburčané to opět přijali bez konfliktů. Tehdy se utváří území dnešního Lucemburska.

Když po otci nastupuje Vilém II., chce vybudovat z Lucemburska nezávislý stát. Dokonce roku 1841 vydává ústavní chartu, v níž se píše: „Chci, aby Lucembursku vládli Lucemburčané.“ Země se

⁷ Např.: hraběcí hrad v Blocku je nahrazen masivní barokní hradbou s kasematy a rozsáhlými podzemními chodbami.

⁸ Za možné roky vzniku Lucemburska jsou považovány roky 1815, 1830, 1839, 1841, 1867, 1890, 1912.

rozděluje na distrikty, kantony, města a komuny. Tyto správní útvary platí dodnes.

V roce 1849 nastupuje Vilém III. a vládou nad Lucemburskem pověřuje svého mladšího bratra Jindřicha. Ten nechal o tři roky později rozpustit Komoru a připravil novou ústavu – Chartu, která omezovala svobody Lucemburska.⁹ Ač tato ústava neprošla Komorou, lid ji již tradičně bez problémů přijal.¹⁰ V roce 1870 konečně získává silně katolické Lucembursko vlastní biskupství, a to díky vikáři Janu – Teodoru Laurentovi. Po návštěvě Jana Pavla II. v roce 1985 jím bylo povýšeno o 3 roky později na arcibiskupství.

Po Jindřichově smrti se vrací do role hlavního představitele Lucemburska Vilém III., jeho smrt v roce 1890 znamená i konec personální unie s Nizozemím. Protože umírá bez mužských potomků, obrací se zraky k dohodě z roku 1783 mezi příslušníky Nasavsko-oranžského rodu a vládu nastupuje Adolf Nasavsko-Weilburský. V roce 1905 ho vystřídal jeho syn Vilém IV., který změnil dohodu z roku 1783 o mužském nástupci a uvolnil tak cestu k vládě svým dcerám.

Po smrti Viléma IV. tedy v roce 1912 nastupuje vládu jeho nejstarší dcera Marie – Adelaida. Od dob Jana Lucemburského se poprvé ujímá vlády rodilá Lucemburčanka. Ta musela hned z počátku své vlády čelit politické krizi a ani další léta vlády ji nečekal klid.¹¹ Lucembursko bylo zabráno německými jednotkami 2. srpna 1914, tedy už 2 dny před vypuknutím 1. světové války na západní frontě. Ač se velkovévodkyně odvolávala na Londýnskou smlouvu z roku 1839, kde byla zaznamenána neutralita Lucemburska, přesto se mocnosti, v čele s Velkou Británií,¹² o osvobození Lucemburska nezasadily. Správu nad Lucemburskem převzala německá armáda. Lucemburčané německé okupanty neměli příliš v lásce, a tak se není čemu divit, že se zvedla vlna nesouhlasu, když Marie-Adelaida zasnoubila svou dceru s korunním princem Bavorska, který byl v té době velitelem již ustupující německé armády. A nebyl to jediný prohřešek velkovévodkyně, který obyvatelé vnímali protistátně. Proto není divu, že na konci války na podzim roku 1918 vznikla Rada dělníků a rolníků, která požadovala odstoupení Marie-Adelaidy. 21. listopadu přišli do Lucemburska poprvé Američani a pět dní nato Francouzi. V prosinci si Lucemburčané odhlasovali vystoupení z německého spolku a zrušení říšské marky. Následovali však další bouře, které vyvrcholili 28. ledna 1919 odstoupením Marie-Adelaidy.

Do funkce velkovévodkyně Lucemburské nastupuje sestra Marie-Adelaidy Charlotta. Ta si bere svého bratrance Felixe z Bourbonu – Parmy a s ním má syna Jana Lucemburského. Většina Lucemburčanů si v této poválečné době přála spadat raději pod Francii než pod Belgii, protože Francie jim nabízela větší politickou samostatnost. Poté, co Francie projevila svůj nezájem o Lucembursko, byli její obyvatelé nuceni přiklonit se k Belgii. Na jednáních ale byla domluvena

⁹ Charta posilovala moc panovníka, zvyšovala census pro voliče a panovník měl podle ní jmenovat členy vládní rady.

¹⁰ Přesto ve volbách v roce 1860 získala vládní strana pouhých 6 křesel, zatímco liberálové 25 křesel.

¹¹ Je dobré také říci, že její pravou rukou byl až do své smrti premiér Eyschen.

¹² Velká Británie byla hlavním garantem smlouvy.

politická samostatnost Lucemburska, které vytvořilo pouze hospodářskou unii s Belgií, což hospodářství Lucemburska neuvěřitelně prospělo, zejména vinařství. Tím byly položeny základy pozdějšího Beneluxu.

Neutralita Lucemburska byla v meziválečných letech zachována. V roce 1920 se Lucembursko stává členem společnosti národů. Nastupující hospodářská krize se Lucemburska příliš nedotkla. Naopak, lucemburský těžký průmysl zaměstnával v roce 1930 až 40% cizinců. Později, tím jak se krize prohlubovala se snížil počet cizinců na 20%. Po kvalitní lucemburské oceli byla však poptávka stále. V roce 1935 se od belgického franku osamostatňuje frank lucemburský.

Za 2. světové války opět Německo obsadilo území Lucemburska. Tentokrát z okupovaného Lucemburska utíká jak velkovévodská rodina, tak 4 z 5 členů vlády.¹³ Charlotta pobývala za 2. světové války v Montrealu a vláda se připojila k exilovým vládám v Londýně. Ač byl exilovou vládou jmenován správce země, Němci rozhodně se samosprávou Lucemburska nepočítali. 2. srpna 1940 byla ustavena nová říšská župa Moselland v čele s gauleiterem, který podléhal přímo vůdci Adolfu Hitlerovi. Ten měl za úkol Lucembursko germanizovat, do čehož se hned pustil. Byla provedena germanizace jmen a zvyků, zakázány Francii připomínající barety a konečně založeno domácí nacistické hnutí, k němuž se museli přidat skoro všichni dospělí Lucemburčané. K prvnímu střetnutí mezi Lucemburčany a nacisty došlo při odstranění pomníku obětem 1. světové války. Další vyhrcození situace proběhlo, když roku 1942 byla vyhlášena povinná vojenská služba. Lucemburčané na protest vstoupili do stávk. Nacisté na to odpověděli zastřelením 20 lidí pro výstrahu, 1138 rodin bylo deportováno na východ, z toho většina do koncentračních táborů. Tisíce mladých Lucemburčanů byly odvedeny do Wehrmachtu, kde většina padla. Více než třetina z povolaných 10 200 mladíků však uprchla. 4. září 1944 vzniká v exilu dohoda o celní a hospodářské unii mezi vládou Lucemburska, Belgie a Nizozemí – Beneluxu. 9. září 1944 Lucemburčané nadšeně vítají americké jednotky. V září 1944 se také do země vrací nejen exilová vláda, ale i princ Jan a jeho otec Felix. Jenže následuje poslední vzepjetí sil Němců a ofenzíva v Ardenách tvrdě zasáhne sever země, ale proniká až do středního Lucemburska. Až 25. ledna 1945 je Lucembursko definitivně osvobozeno. Velkovévodkyně Charlotta se vrací do Lucemburska až 14. dubna. 21. října se konaly první poválečné volby.

Po matčině abdikaci vládne Lucemburčanům Charlottin syn Jan Lucemburský, a to v letech 1964–2000. V roce 2000 se vlády ujímá jeho syn Henry, který vládne Lucemburku dodnes. Ten se oženil se španělskou šlechticnou Mariou Terezou Mestre y Batista a mají spolu 5 dětí. Korunní princ Wilhelm se narodil 1981. Celá velkovévodská rodina se těší velké lásce a úctě obyvatel Lucemburska.

¹³ 5. člen vlády byl zadržen a později deportován na východ.

Vzdělanost v dějinách Lucemburska

Nejstarší škola v Lucembursku je zmiňována k roku 1083 v opatství Altmünster až do roku 1543, kdy Altmünster vyhořel a škola se už neobnovila.

Národní cítění začíná klíčit už na konci 16. století. Za všechny jmenujme Jana Bertelse, mnicha z Echternachtu, který roku 1595 vydává Historii Lucemburgensis. Píše v ní nejen o všedním životě, ale především o středověké slávě vévodství.

Na tyto práce navazuje jezuita Jean Bertholet (1688–1755) s osmisvazkovou publikací Církevní a občanské dějiny vévodství Lucemburska a hrabství Chiny. První svazek vychází roku 1742.

Lucembursko dnes

Dnes Lucembursko patří mezi jeden z nejmenších států Evropy. Jeho rozloha je přibližně 2585 km². Sousedí s Belgií, Německem a Francií.

Státním zřízením Lucemburska je konstituční monarchie. Lucembursko je rozděleno na 3 správní distrikty – Diekirch, Grevenmacher a Lucemburk. Tyto 3 distrikty se dále dělí na 12 kantonů, ty dále na 118 komun, obcí. V letech 1891–1947 jich bylo 130, ale vlivem odchodu obyvatel do měst se tento počet snížil.

Lucembursko má 3 úřední jazyky – francouzština, němčina a lucemburština. Platby zde dnes probíhají v euru, které vystřídalo lucemburský frank. Většina obyvatel je římskokatolického vyznání.

Většina dění se odehrává na jihu země – jsou zde soustředěna všechna velká města i důležitá ložiska rud. To se promítá i do rozložení obyvatelstva v zemi. Z přibližně 450 000 obyvatel téměř 90% žije na jihu země. Nemohu opominout také dost zvláštní věc, a to že skoro 37% obyvatelstva tvoří cizinci.

A nyní bych ráda poznamenala pár geografických zajímavostí. Nejvyšší horou Lucemburska je Kneiff (560m) a leží na severu země v pohoří Ardeny. Nejnižším bodem je pak řeka Mosela, o které budu dále ještě mluvit, v městečku Wasserbillig (133m).

Největší řekou, která Lucemburskem ale pouze protéká (pramení na severovýchodě Francie), je Mosella. Teče jako hraniční řeka Lucemburska a Německa a u Koblenze se vlévá do Rýna. Její proud je tak velký, že v zimě jako jediná řeka v Lucembursku nikdy nezamrzá. Podle ní dostal jméno i jeden ze tří lucemburských přírodních parků. Na jejích březích se daří zemědělství, zejména vinařství. V povodí řeky Mosely můžete navštívit například město Wasserbillig, mezi jehož zajímavosti patří pozůstatky římského pohřebiště, kostel a akvárium, obec Grevenmacher, kde se nachází vinné sklepy, tropický skleník s expozicí motýlů, pozůstatky osídlení a barokní kostel, vesničku Machtum, kde si můžeme prohlédnout vinařský lis a navštívit zábavní park, městečko Wormeldange – nazývané hlavní město ryzlinku, či lázeňské město Mondorf – les – Bains .

Typickými vinařskými vesničkami v povodí Mosely jsou Schengen, Wellenstein, Wintrange a jiné. Nejdelší řekou Lucemburska je však Sûre (Sauer), která je přítokem Mosely.

Hlavním městem je Lucemburk. Přezdívá se mu „Gibraltar severu“ a řadí se mezi vůbec nejstarší města Evropy, vznikl v roce 963. Rozkládá se v jižní části Lucemburska na pískovcovém ostrohu na soutoku řek Alzette a Pétrusse. Jeho rozloha je přibližně 2586 km². Počet obyvatel se pohybuje okolo 500 tisíc. Je to významné průmyslové, obchodní, kulturní a dopravní centrum Lucemburska. Členitý terén překlenuje přes 100 mostů, které patří mezi časté turistické cíle, kvůli nádherným pohledům na město.

Památky Lucemburku

Staré město – je tvořeno budovami z 18. a 19. století. Je celé určeno pro pěší a nabízí řadu pěkných vyhlídek.

Notre Dame (Katedrála Panny Marie) – jezuitský kostel z počátku 17. století a získal status katedrály v roce 1870, kdy se stal Lucemburk sídlem biskupství. Uvnitř je k vidění tribuna vyhrazená panovnické rodině velkovévodství, od r. 1624 se zde nachází socha Panny Marie – Těšitelky trpících, která je už po staletí národní patronkou. Zajímavostí je, že v závislosti na církevních svátcích je soška strojena do různých šatů. Nachází se zde také hrobka nynějších velkovévodů. Pro českého návštěvníka je nejzajímavější náhrobek českého krále Jana Lucemburského umístěný v kryptě. Pravost jeho ostatků prokázal v roce 1980 český badatel prof. Emanuel Vlček. Nedaleko katedrály stojí památník Gëlle Fra (Socha vítězství) věnovaný lucemburským obětem první světové války.

Náměstí Viléma II. – Ve středu a v sobotu se zde odehrávají trhy. Stojí tu vládní budovy a velkovévodský palác, ten stojí na místě středověké radnice. Od konce 19. století je oficiálním sídlem lucemburského velkovévody. Prohlídka je možná pouze v létě v době vévodovi dovolené.

Pamětní deska Jana Palacha – připomíná protest českého studenta Palacha proti okupaci vlasti v roce 1968. Nachází se na budově přilehlé části lucemburského náměstí na jeho západním okraji (Place d'Armes), která se také jmenuje Square Jan Palach.

Zmíním ještě skalní plošinu **Kozlí skály**, kde stával lucemburský hrad. Přístupné jsou zbytky okrouhlé bašty a je zde několik vchodů do kasemat. Za druhé světové války sloužily chodby jako protiletadlový kryt pro 35 tisíc lidí. Po okraji skalní výspy vede vyhlídková cesta.

Zajímavosti mimo centrum starého města

Opatství Neumünster – kulturní centrum v bývalém opatství, jehož součástí je i kostel svatého Jana Křtitele (St. Jean Baptiste).

Čtvrť Kirchberg – nová čtvrť s monumentálními stavbami moderní architektury je sídlem

většiny institucí Evropské unie, která mají v Lucemburku své sídlo, např.: administrativa Evropského parlamentu, Evropský soudní dvůr nebo Evropská investiční banka. Zároveň tu stojí i hotely, restaurace, kulturní a sportovní centra i obchodní středisko, ale i obrovské kongresové centrum. Dominantou je 77 m vysoká věž Tour de Héichhaus. V Kirchbergu najdete mj. i Národní knihovnu nebo třeba památník Roberta Schumanna, francouzského politika a rodáka z Lucemburska, který se výrazně podílel na vzniku dnešní Evropské unie.

Hrad Vianden – Tento hrad stojí v místech bývalé římské pevnosti a řadí se mezi nejkrásnější románsko-gotické hrady Evropy. Je rodištěm Jana Lucemburského.

Literatura

Eduart Hulicius, Stručná historie států: Lucembursko, Libri, Praha 2008

MASON, Antony, Společník cestovatele: Belgie a Lucembursko, Ikar, Praha 2011